

2026 елның «19» марты

51 номер

КАРАР

«Нармонка авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерүнең 2026–2036 еллар өчен муниципаль озак сроклы максатчан программасын раслау турында

2004 елның 30 декабрдәге 210-ФЗ номерлы «Коммуналь комплекс оешмалары тарифларын жайга салу нигезләре турында» Федераль законга, 2025 елның 20 мартындагы 33-ФЗ номерлы «Бердәм ачык хакимият системасында жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законга, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексына, Россия Федерациясе Бюджет кодексына, Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2013 елның 14 июнендәге 502 номерлы «Жирлекләрнең, шәһәр округларының коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программаларына таләпләрне раслау турында» карарына, Россия Федерациясе Региональ үсеш министрлыгының 2011 елның 6 маендагы 204 номерлы «Муниципаль берәмлекләрнең коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программаларын эшләү турында» боерыгына таянып һәм Нармонка авыл жирлеге Уставы нигезендә, Нармонка авыл жирлеге Советы **КАРАР КЫЛДЫ:**

1.«Нармонка авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерүнең 2026–2036 еллар өчен муниципаль озак сроклы максатчан программасын расларга (кушымта).

2. Әлеге карарны Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә "Татарстан Республикасының хокукый мәгълүмат рәсми порталы"нда (веб-адресы: <http://pravo.tatarstan.ru>) һәм Лаеш муниципаль районының рәсми сайтында (веб-адресы: <http://laishevo.tatarstan.ru>) бастырып чыгарырга.

3.Жирлекнең башкарма комитетына, 2026 елга һәм 2027–2028 еллар план чорына жирлек бюджеты проектың эзерләгәндә, әлеге программа чараларын финанслауны күздә тотарга.

4. Карарның үтәлешен тикшереп торуны план-бюджет һәм икътисади үсеш мәсьәләләре буенча комиссиягә йөкләргә.

**Башлык-Татарстан Республикасы
Лаеш муниципаль районы Нармонка
авыл жирлеге Советы рәисе**

И.Ф. Мөбәрәкшин

**Нармонка авыл жирлеге
Советының
2026 елның 19 мартындагы 51
нче номерлы
карарына кушымта**

Муниципаль озак сроклы максатчан программа
«2026–2036 елларда «Нармонка авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге
территориясендә коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү»

Муниципаль озак сроклы максатчан программаның структурасы

Программа паспорты

Проблеманың эчтәлеге һәм аны программа методлары белән чишүне нигезләү

- 1.1. Муниципаль берәмлекнең демографик үсеше
- 1.2. Коммуналь ресурсларга булган перспектив ихтияжны исәпләү моделе
- 1.3. Жылылык белән тәмин итү системаларының агымдагы торышына анализ
- 1.4. Су белән тәмин итү системаларының агымдагы торышына анализ
- 1.5. Газ белән тәмин итү системаларының агымдагы торышына анализ
- 1.6. Каты көнкүреш калдыкларын жыю өлкәсенә агымдагы торышына анализ
- 1.7. Су бушату (канализация) системаларының агымдагы торышына анализ
- 1.8. Электр белән тәмин итү системаларының агымдагы торышына анализ
- 1.9. Коммуналь инфраструктураның үлчәү-исәпләү системасы

Программаның төп максатлары һәм бурычлары, тормышка ашыру сроклары һәм этаплары

Коммуналь инфраструктура системасын үстерү буенча чаралар

- 3.1. Жылылык белән тәмин итү системасы
- 3.2. Су белән тәмин итү системасы
- 3.3. Газ белән тәмин итү системасы
- 3.4. Каты көнкүреш калдыкларын жыю һәм чыгару системасы
- 3.5. Су бушату (канализация) системасы
- 3.6. Электр белән тәмин итү системасы

Норматив тәмин итү

Программаны тормышка ашыру механизмы һәм аны үтәү барышын тикшереп торы

Программаны тормышка ашыруның нәтижәлеген бәяләү

Программага 1 нче номерлы кушымта. Коммуналь инфраструктураны үстерү, каты көнкүреш калдыкларын жыю буенча программа чаралары исемлеге.

«Нармонка авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь
инфраструктура системаларын комплекслы үстерүнең 2026–2036 еллар өчен муниципаль
озак сроклы максатчан программасының

ПАСПОРТЫ

Программа исеме	«2026-2036 елларга» Нармонка авыл жирлеге "муниципаль берәмлеге территориясендә коммуналь инфраструктура системасын комплекслы үстерү" муниципаль озак сроклы максатчан программасы (алга таба-программа)
Программаны эшләү өчен нигезләр	- "Гавами хакимиятнең бердәм системасында жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында" 2025 елның 20 мартындагы 33-ФЗ номерлы Федераль закон; - Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы; - Россия Федерациясе Хөкүмәтенең "жирлекләрен, шәһәр округларының коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программаларына таләпләрне раслау турында" 2013 елның 14 июнендәге 502 номерлы карары

Программаны эшләүче	Нармонка авыл жирлегә башкарма комитеты
Программаны башкаручылар	Нармонка авыл жирлегә башкарма комитеты
Программаны гамәлгә ашыруны тикшереп торы	Программаны гамәлгә ашыруны һәр ел йомгаклары буенча Нармонка авыл жирлегә башкарма комитеты һәм Советы тикшереп тора
Программаның максаты	Коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү, коммуналь инфраструктура системаларын реконструкцияләү һәм модернизацияләү, Нармонка авыл жирлегә территориясендә экологик хәлне яхшырту
Программаның бурычлары	1. Коммуналь инфраструктура системаларын инженер-техник оптимальләштерү. 2. Коммуналь инфраструктура системаларының ышанычлылыгын арттыру. 3. Авыл жирлегә халкына яшәү өчен уңайлырак шартлар тудыру. 4. Бирелә торган торак-коммуналь хезмәтләрнең сыйфатын яхшырту. 5. Энергетика ресурсларын куллануның кимүе. 6. Кулланучыларга ресурслар китергәндә югалтулар кимү. 7. Авыл жирлегендә экологик хәлне яхшырту . 4. Авыл жирлегә торак пунктларын газлаштыру дәрәжәсен арттыру.
Программаны гамәлгә ашыру сроклары	2026-2036 еллар
Финанслау күләмнәре һәм чыганакалары	Финанслау чыганакалары: - Татарстан Республикасы бюджеты акчалары; - жирле бюджет акчалары. 2026-2036 елларның план чорында каралган бюджет ассигнованиеләре, республика бюджеты ассигнованиеләрененң үзгәрүен исәпкә алып, жирлек бюджеты проектларын формалаштырганда төгәлләштереләчәк.
Программа чаралары	1. Жылылык белән тәмин итү өлкәсендә: - жылылык энергиясен исәпкә алу приборларын урнаштыру; 2. Су белән тәмин итү өлкәсендә: - яңа артезиан скважиналары төзү; - яңа суүткәргеч челтәрләр төзү; - скважиналарның санитария зонасын төзекләндерү һәм киртәләрне ремонтлау; - су куллануны киметү чаралары (яңа төзелеш объектларына исәпләү приборлары урнаштыру); - янгын сүндерүчеләр су алсын өчен подъездларга каты өслекле янгын сүндерү жайланмалары машиналар белән турыдан - туры сулыктардан (исәп-хисап чоры);

	- прогрессив технологиялар һәм жайланмалар кертү 3. Газлаштыру өлкәсендә: - газ бүлү челтәрләренә тоташтырылмаган йорт биләмәләрен газлаштыруны төгәлләү; - газ куллануны киметү чаралары (исәпләү приборлары урнаштыру); 4. Электр белән тәмин итү өлкәсендә: - квартал эчендәге (кварталара) урамнарны һәм машина юлларын тышкы яктырту челтәрләрен реконструкцияләү; - исәпләү приборлары белән жиһазландыру; - электр энергиясен экономияли торган заманча электр яктырту жайланмаларын гамәлгә кертү. 5. Каты көнкүреш калдыкларын жыны һәм алып чыгуны оештыру: - авыл жирлегә территорияләренә санитария хәлен яхшырту; - көнкүреш калдыклары барлыкка килүне тотрыкландыру һәм алга таба киметү; - авыл жирлегенә экологик хәлен яхшырту; - каты көнкүреш калдыкларын һәм ТБОларны тиешенчә жыны һәм транспортировкауны тәмин итү. контейнер майданчыкларын реконструкцияләү һәм ремонтлау
--	--

1. Проблеманың эчтәлегә һәм аны программалы ысуллар белән хәл итүне нигезләү

Жирлекне үстерүнең нигез ташларының берсе — аның тормыш эшчәнлеген тәмин итүче системаларын комплекслы үстерү. Коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасының (алга таба — Программа) төп чараларын эшлэгәнчә, авыл жирлегенә социаль-иқтисади һәм территорияль үсешенә анализ ясау һәм бәя бирү этабы узарга тиеш.

Муниципаль берәмлекнең социаль-иқтисади һәм территорияль үсешен анализлау, бәяләү, шулай ук аның үсеш фаразы түбәндәге юнәлешләр буенча алып барыла:

- **демографик үсеш;**
- **перспективалы төзелеш;**
- **коммуналь ресурсларга булачак ихтыяж;**
- **коммуналь инфраструктураның торышы.**

«Нармонка авыл жирлегә» муниципаль берәмлегенә 2026–2036 елларга коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасы нигезендә түбәндәгеләр күздә тотыла: перспективалы торак төзелеш өчен бүлеп бирелгән жир участкаларын коммуналь ресурслар белән тәмин итү, коммуналь хезмәтләр күрсәтү сыйфатын арттыру, халык өчен тарифлар һәм түләү ставкалары структурасындагы чагыштырма чыгымнарны тотрыклыландыру һәм киметү. Шулай ук коммуналь инфраструктура объектлары белән идарә итүгә төрле оештыру-хокукий рәвештәгә оешмаларны жалеп итү, объектларны

модернизацияләү һәм экологик хәлне яхшырту өчен бюджеттан тыш чыганақлардан инвестицияләр җәлеп итү өчен шартлар тудыру карала.

Программа кулланучыларны коммуналь хезмәтләр белән ышанычлы һәм тотрыклы тәмин итүгә, коммуналь инфраструктура объектларының тузу дәрәжәсен киметүгә, ресурс һәм энергия саклаучы технологияләр кертү аша әлеге объектларны модернизацияләүгә юнәлтелгән. Моннан тыш, коммуналь комплекс оешмаларының нәтиҗәле һәм рациональ хужалык итүен стимуллаштыру чараларын эшләү, бюджеттан тыш инвестиция ресурсларын җәлеп итүне тәмин итү күздә тотыл

1.1. Муниципаль берәмлекнең демографик үсеше

«Нармонка авыл жирлегә» муниципаль берәмлеге Татарстан Республикасының көньяк-көнбатыш өлешендә урнашкан. Жирлек төньякта — Лаеш районының Никольское авыл жирлегә, көньякта Лаеш районының Рождествено авыл жирлегә белән чиктәш.

Нармонка авыл жирлегенә административ үзәгә — Нармонка авылы, ул Лаеш районы үзәгә Лаеш шәһәрәннән 80 км, ә Татарстан Республикасы башкаласы Казан шәһәрәннән 39 км ераклыкта урнашкан.

Жирлектә нигездә бер катлы кирпеч һәм панельле биналар, 30 күп катлы торак йорт һәм берничә бина бар. Нармонка авыл жирлегә составына алты торак пункт керә, аларда халыкның гомуми саны — 2780 кеше, ә хужалыклар саны — ____ берәмлек, шул исәптән:

Нармонка авылы — 571 хужалык;

Астраханка авылы — 75 хужалык;

Татар Кабаны авылы — 75 хужалык;

Тетеево авылы — 483 хужалык;

Карадүле авылы — 250 хужалык;

Караиш авылы — 204 хужалык.

Муниципаль берәмлек жирләренә гомуми мәйданы — 15038,2 га.

Жирлекнең демографик үсеш күрсәткечләре — авыл жирлеген кеше яшәеш мохите буларак бәяләүнең төп коралы. Статистика мәгълүматларына һәм алар нигезендә ясалган бәяләмәләргә таянып, Нармонка авыл жирлегенә демографик үсеш динамикасы түбәндәге күрсәткечләр белән сыйфатлана (1 нче таблица).

Таблица 1

Күрсәткеч исеме	Факт		
	2023	2024	2025
Жирлек халкының саны, кеше	2752	2769	2780
Туучылар саны, кеше	13	10	18
Үлүчеләр саны, кеше	16	14	22
Табигый үсеш (+) / кимү (-), кеше	-3	-4	-4
Миграция үсеше (+) / кимү (-), кеше	17	14	11
Гомуми үсеш (+) / кимү (-), кеше	14	10	8

2023-2025 елларда жирлектә халык саны өзлексез кимеде.

Авыл жирлеге халкының хезмәткә сәләтле яшкә карата структурасы 2 нче таблицада китерелгән.

Таблица 2.

№ п/п	Күрсәткеч	2022	2023	2024	2025
1	Халык саны хезмәткә яраклы яшътән кечерәк, кеше.	745	752	758	777
2		1078	1036	1086	1097
3	Хезмәткә сәләтле яшътәге халык саны, кеше.	922	964	925	906

2025 елда эшкә сәләтле яшътәге халык саны жирлекнең гомуми халык санының 62,5 %-ын тәшкил итте. Шулай итеп, бүгенге көндә Нармонка авыл жирлегендәге халыкның яшъ структурасы, эшкә сәләтле кешеләрнең чагыштырмача зур өлешен исәпкә алып, билгеле бер демографик потенциалга ия. Шул ук вакытта, жирлектәге халыкның яшъ структурасы белән бәйле вәзгыять тискәре булып кала бирә.

Демографик прогноз территорияне үстерүнең комплекслы икътисади һәм социаль прогнозларының аерылгысыз өлеше булып тора. Ул территорияне үстерүне кыска, урта һәм озак вакытлы планлаштыру өчен гаять зур әһәмияткә ия. Демографик прогноз, балалар туу, үлем очраклары һәм миграция агымнары үзгәрүе буенча сайланган фаразларга таянып, халык үсешенең төп параметрларына (хезмәт ресурслары белән тәмин ителеш, алга таба үзеңне үстерү перспективалары һ.б.) бәя бирергә мөмкинлек бирә.

Генераль план проектында авыл жирлегендә халык саны үзгәрүе өч сценарий буенча фаразланды:

- инерцион;
- стабилизацион;
- оптимистик.

Таблица 3

Жирлекнең демографик үсеш фаразлары вариантлары	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030
1 нче Вариант								
Инерцияле үсеш сценарие буенча халык саны фаразы	2120	2251	2289	2346	2463	2604	2780	2900
2 нче Вариант								
Үсешнең оптимистик	2120	2251	2289	2346	2463	2604	2780	3500

сценарие буенча халык саны фаразы								
3 нче Вариант								
Үсешнең тотрыклыландыру сценарие буенча сан фаразы	2420	2251	2289	2346	2463	2604	2780	3000

Авыл жирлегенең демографик үсеш фаразларына ясалган анализны исәпкә алып, халык саны арту сценарие иң ихтимал вариант буларак карала. Шул ук вакытта үсеш темплары акрынаерга тиеш.

Ике фарыз варианты (2 нче һәм 3 нче) охшаш демографик үсеш сценарийларын тәкъдим итүен исәпкә алып, комплекслы үсеш программасы максатлары өчен халык санының арту тенденциясе шарты кабул ителә.

Гидрографик мәгълүматлар:

Нармонка авыл жирлеге Лаеш муниципаль районының көнбатыш өлешендә урнашкан һәм геологик-геоморфологик үзенчәлекләре буенча Кама алды районына керә. Торак пункт Куйбышев сусаклагычының сул ярында урнашкан. Жир өслегенең гомуми авышлыгы сусаклагычның биек ярыннан көнбатыштан көнчыгышка таба юнәлгән һәм 20 гә якын тәшкил итә.

Тикшерелә торган территориянең абсолют биеклекләре 88,6 -132,0 М чикләрендә тирбәлә. рельефның минималь билгеләре жирлекнең көнбатыш чигендә (Куйбышев сусаклагычының су киселеше – 53 м), максималь билгеләре урман массивындагы калкулыкта (139,7 м) билгеләнә.

Нармонка авыл жирлеге күбесенчә Куйбышев сусаклагычы яр бие буйлап көнбатыш өлешендә үскән ергана-сазлыктар чөлгәре белән характерлана. Жирлек чикләрендә эрозия ягыннан бүлгәләнүнең уртача тирәнлегә 86 м га җитә.

Жирлек Казанның максималь магнитудасы 5.5 булган Сейсмоген зонасында урнашкан, анда ике тирәнлектәге ярылыш – Әлки-Пичкасс, Алатырь - Казан-Арча һәм бер Региональ Ярылыш – Яшел Үзән кисешкән урыннан ераклаша.

ТР территориясен сейсмик районлаштыру картасы буенча Нармонка авыл жирлеге 6 баллы сейсмик зонага элгә. Жирлек территориясендә төзелеш материалларының һәм төзелеш эшләренең сыйфатына карата югары таләпләрне исәпкә алмыйча алып барылырга мөмкин.

Нармонка авыл жирлеге территориясе Кама-Нократ артезиан бассейнына керә. Бу Көнбатыш Кама алды гидрогеологик өлкәсе.

Жирлек территориясендә су йөртүчән Казан сульфат-карбонат комплексы киң таралган, ул жирлек халкын су белән тәмин итү, шул исәптән үзәкләштерелгән су белән тәмин итү өчен файдаланыла.

Казан катламнарының су йөртүчән комплексы (күбесенчә югары казан ярусы) бөтен жирдә таралган, карбонатлы төрлеләрдән – Соры һәм Ачык соры известияшлардан, 56-130 м тирәнлектә яткан мергельләрдән тора.скважиналарның дебитлары киң чикләрдә: л/секның унынчы өлешләреннән алып 2,3 л/сек ка кадәр тирбәлә. Сулары гидрокарбонат һәм сульфат - кальцийлы, минеральләшүе 0,556 г/л чамасы.

Нармонка авыл жирлеге Куйбышев сусаклагычы ярында, Идел елгасы бассейнында урнашкан. Моңа бәйлә рәвештә Нармонка авыл жирлегенең гидрографик челтәре күлләр һәм Куйбышев сусаклагычы белән тәкъдим ителгән (...мәгълүмати бюллетене, 2007).

Куйбышев сусаклагычы 31.10.55 елда Жигүле таулары районында Идел елгасы ябылудан барлыкка килә. Сусаклагыч 1957 елның маена кадәр тула, ул вакытта су горизонты нормаль терәк дәрәжәгә (НПУ) - 53,0 м, ә су көзгесе мәйданы 6450 км² житә. Лаеш шәһәре – Кама Тамагы ш.т. п. участогында сусаклагыч иң зур киңлеккә житә.

Елганың үзәне һәм тугайның нигезе вак ташлы-комлы аллювийдан ясалган. Тугайдагы юл фациясен якынча 3 м га кадәр катлам белән каплап торган аллювийның тугай фациясе супес, балчык һәм балчыктан тора. Туфрак рельефының тискәре формаларында ләм туплану күзәтелә. Тугайның су басмаган участкалары тозланган, өлешчә куак һәм агач үсемлекләре белән капланган.

НПУ вакытында юлның максималь тирәнлегә 16 метрдан 23,5 метрга кадәр үзгәрә, шул ук вакытта нигездә 16-18 метр тәшкил итә.

Су агымнарына 26 – 28 көн дәвам иткән язгы ташу ха Бу чорда аларның еллык агымы күләменең 60 % тан артыгы килә. Жәй һәм көз көннәрендә коеп яисә сыгылып яуган яңгырлардан соң тәбәнәк су басулар була. Көз ахырына суның тотрыклы түбән дәрәжәсе-көзгә-кышкы МАН урнаша. Ноябрьнең икенче декадасында бозлык урнаша, аның дәвамлылыгы уртача 130 – 155 көн тәшкил итә.

Туклану чыганакалары буенча алар күбесенчә кар белән тукланучы һәм язгы чорда күпләп кар сулары агып төшү исәбенә иң күп агып төшүче су агымнарына керәләр (Татарстан Республикасы жирләре атласы, 2005).

Күлләр халык хужалыгы һәм эстетик әһәмияткә ия. Соңгы елларда күлләрнең табигый күперү һәм сазлану процесслары артуы күзәтелә, бу территорияләрне авыл хужалыгы өчен интенсив файдалану, су саклау зоналары режимнарын үтәмәү белән катлаулана.

Максималь су басу вакытында күлләр тулмый, шуңа күрә якында урнашкан участокларны су басмый.

Жирлекнең бөтен территориясендә диарлек грунт сулары түбән, шуңа күрә ясалма сулыклар төзү кыенлаша.

Климат шартлары:

Нармонка авыл жирлеге территориясә II гасырның төзелеш-климат зонасында урнашкан. климаты уртача-континенталь, кышы салкын, жәе жылы, кайчакта эссе.

Температура режимы уртача континенталь климатлы территорияләргә ха Ел дәвамында иң салкын ай – гыйнвар, уртача айлык температура – 13,60 – 14,80; иң жылысы - июль, уртача айлык температура +18,80 – 19,70. Экстремаль температура шул ук айларда күзәтелә һәм шуңа ярашлы рәвештә 480 һәм + 380 тигез.

Жылытуны проектлау өчен исәпләнгән температуралар – 300 һәм вентиляция өчен – 18,30.

Еллык явым-төшем 610 мм тәшкил итә, жылы чорда максимум (370-380 мм) һәм салкын чорда минимум (225-240 мм).

Жирлек территориясендә көньяк-көнбатыш чирек жилләре өстенлек итә. Салкын чорда Көнъяк жилләренең, ә жылы чорда Төнъяк жилләренең кабатлануы арта. Еллык уртача жил тизлегә 4 м/сек тәшкил итә, декабрьдә максимум 4,4-5,1 м/сек һәм июльдә минимум 3,0-3,3 м/сек.

Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, Куйбышев сусаклагычының якынлыгы су киселешеннән 4-5 км ераклыктагы Нармонка авыл җирлеге территориясендә жылыту йогынтысын күрсәтә (Татарстан АССР климаты, 1983 ел).

Проектлаганда табигый һәм техноген факторлар тәэсирендә барлыкка килә торган һәм төзелеш объектларына һәм кешеләрнең тормыш эшчәнлегенә тискәре йогынты ясый торган физик-геологик һәм инженер-геологик процессларны һәм күренешләрне бәяләүгә аеруча игътибар белән карарга кирәк.

Инженер-геологик шартлар буенча Нармонка авыл җирлеге территориясендә төзелеш өчен төрле дәрәжәдә уңайлы участоклар бүлөп бирелгән.

Мәсәлән, җирлек территориясендәге потенциал уңайсыз участокларга җирлеккә төньяк-көнчыгыштан үтеп керә торган карст күренешләре өлкәсе фрагментын кертергә мөмкин. Нармонка авыл җирлеге Идел-Нократ карст өлкәсенең Приказанский карст районы чикләрендә урнашкан, бу участокларны хужалыкта файдалануның төрле төрләре өчен бүлөп биргәндә карстка инженерлык эзләнүләре үткәрүне таләп итә.

Җирлекнең көнбатыш һәм көнчыгыш өлешләрендә сөзәклек һәм эрозия процесслары үсеш алган, шулай ук Куйбышев сусаклагычының яр буе сызыгы буйлап абразия процесслар таралган.

Түбәндәге таблицада Ландшафт дифференциациясә күзлегеннән караганда карала торган Ландшафт районының төп сан күрсәткечләре күрсәтелгән.

Таблица 1

Нармонка авыл җирлегендә Идел-Мишә калку Ландшафт районының сан күрсәткечләре

Ландшафтлы районнарға характеристика	Казан Ландшафт районы
Елга бассейннары саны	5
Уртача абсолют биеклек (м)	83
Биологик актив температуралар суммасы (°C)	2183
Гидротермик коэффициент	1,7
Кар капламының максималь биеклегә (см)	34
Табигый экосистемаларның беренчел продуктивлыгы (т/га Ел)	9,2
Корылыкның радиацион индексы	1,2
Еллык суммар радиация (мДж/м ²)	3919
Еллык явым-төшем суммасы (мм)	600
Чокырларның тыгызлыгы км/км ²	0,174
Урманнар (км ²)	60,6
Уртача авышлык (мин)	84
Гумусның эчтәлегә	2,8

Нармонка авыл жирлегә территориясә комлы кәсле-подзол туфраклардан тора (гумус күләме 1,8–3,5%). Куйбышев сусаклагычы буенда, нигездә, жирлекнең көньяк-көнбатышында — аллювиаль кәсле туенган туфраклар өстенлек итә (Татарстан АССРның туфрак картасы, 1989).

Кәсле-подзол туфраклар кәс катламының юка булуы, гумус һәм туклыклы матдәләрнең азлыгы, кислоталы мохит һәм аз уңдырышлы подзол катламы белән характерлана.

Нармонка авыл жирлегә Идел-Мишә калкулыклы ландшафт районында урнашкан. Биредә кәсле-подзол туфракларда Көнчыгыш Европа нарат-киң яфраклы (хәзерге вакытта күбрәк усаклык һәм каенлыклар) һәм өлешчә далалашкан нарат урманнары үсә. Ландшафт районының уртача биеклегә 80 метр тирәсе.

1.2. Коммуналь ресурсларның перспектив ихтыяжын исәпләү моделе

Жирлекне территориаль үстерү фаразлары белән беррәттән, коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасын эшлэгәндә коммуналь комплекс оешмаларының товарларына һәм хезмәтләренә ихтыяжны бәяләү мөһим роль уйный.

Беренчедән, куллану күләмнәре коммуналь комплекс оешмаларының тиешле житештерү егәрлекләре белән тәмин ителгәндә генә тормышка ашырыла ала. Коммуналь инфраструктура системалары кулланучыларны сыйфат таләпләренә туры килә торган товарлар һәм хезмәтләр белән, шул исәптән тәүлек бие һәм өзлексез, тәмин итәргә тиеш.

Икенчедән, хезмәтләренә куллануның фаразланган күләмнәре тарифларга өстәмәләренә исәплэгәндә исәпкә алынырга тиеш. Бу өстәмәләр коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын финанслауның төп чыганакаларының берсе булып тора.

Коммуналь хезмәтләренә тулаем куллану барлык категориядәге кулланучыларның хезмәтләрдән файдалану суммасы буларак билгеләнә. Комплекслы үстерү программасы максатлары өчен тулаем куллануны бәяләү өч төп категория буенча үткәрелә:

халык;

бюджет учреждениеләре;

башка предприятиеләр һәм оешмалар.

«Халык» категориясендәге кулланучыларның хезмәт күләме — планлаштырылган чордагы халык санын яки торак фонды мәйданын коммуналь комплекс оешмаларының товарларын (хезмәтләрен) куллануның удель күләменә (нормативка) тапкырлап исәпләнә.

$$СП_i = ОП_i \times УО_i$$

кайда,

СП_i-халыкның I нче коммуналь хезмәт күрсәтүне (жылылык белән тәмин итү, су белән тәмин итү, ташландык суларны агызу һәм чистарту, электр белән тәмин итү, газ белән тәмин итү, каты көнкүреш калдыкларын күмү) бергәләп куллануы, елына тиешле үлчәү берәмлекләрендә;

ОП_i-тиешле үлчәү берәмлекләрендә I-нче коммуналь хезмәт күрсәтү өчен (i-нче коммуналь хезмәт күрсәтүдән файдаланучы халык саны, i-нче коммуналь инфраструктура системасына тоташтырылган торак фонды мәйданы) билгеләүче күрсәткеч;

УО_i-I нче коммуналь хезмәт күрсәтүне билгеләүче күрсәткечкә китерелгән Елда куллануның чагыштырма күләме.

Коммуналь хезмәтләрен куллануның удель күләмнәре берничә еллык (3–5 ел) статистик күзәтү мәгълүматлары буенча халыкка хезмәт күрсәтүнең фактик күләмән бәяләү нигезендә билгеләнә. Шундый дәрәҗә мәгълүматлар булмаганда, удель күләм буларак, билгеләнгән тәртиптә расланган һәм елга китерелгән куллану нормативлары алынырга мөмкин. Бу очракта шулай ук энергия саклау чараларының йогынтысы (исәпләү приборларын кую, энергия нәтиҗәлеләгән арттыручы яктырткычлар куллану, фасадларны жылыту, жылылык системасын автоматлаштыру һ.б.) исәпкә алынырга тиеш.

Халык тарафыннан коммуналь комплекс оешмалары хезмәтләрен алга таба куллануның перспективасын бәяләгәндә, карала торган чорда халык санының фаразланган күрсәткечләре һәм торак фондының кулланылышка кереп/чыгып баруын исәпкә алып, аның мәйданы искә алына.

Жирлекнең бюджет учреждениеләре тарафыннан хезмәтләрен куллану перспективасын бәяләү төрле категориядәге кулланучылар арасындагы бәйләлеккә нигезләнә. Исәпләү төп кулланучы буларак халык һәм башка кулланучылар арасындагы хезмәт куллану күләмнәре нисбәтәннән чыгып башкарыла. Бу бәйләлек бюджет учреждениеләре үсешенә, беренче чиратта, халык санына бәйле булуы белән аңлатыла. Бәяләү түбәндәге формула буенча үткәрелә:

$$ОП_{бюдж.i} = \frac{ОП_{бюдж.факт i}}{ОП_{нас.факт i}} \times СП_i \quad \text{где,}$$

ОП бюдж.i – бюджет учреждениеләре тарафыннан i-нче коммуналь хезмәтне куллану күләме, елына тиешле үлчәү берәмлекләрендә;

ОП бюдж. факт I – узган чорда бюджет учреждениеләре тарафыннан i-нче коммуналь хезмәтне куллануның фактик күләме, елына тиешле үлчәү берәмлекләрендә;

ОП на факт I – узган чорда халык тарафыннан i-нче коммуналь хезмәтне куллануның фактик күләме, елына тиешле үлчәү берәмлекләрендә;

СП_i – карала торган чорда халык тарафыннан i-нче коммуналь хезмәтне куллануның хисапланган тулаем күләме.

Коммуналь комплекс оешмаларының товарларын һәм хезмәтләрен халык кына түгел, жирлек территориясендәге предприятиеләр һәм оешмалар да куллана. Карала торган тармаklar инфраструктур тармаklar булып саналганга, хезмәтләрен куллану шәһәр икътисадының үсеш темплары белән билгеләнә. Шуңа нигезләнеп, башка кулланучыларның ихтыяжын бәяләү түбәндәге формула буенча башкарыла:

Иреализ.=Кэ*Иипп,

биредә:

Иреализ. – коммуналь комплекс оешмаларының товарларын һәм хезмәтләрен сату күләмнәре үзгәреше индексы;

Кэ – эластиклык коэффициенты (сәнгать житештерүенең 1 процент үсешенә коммуналь хезмәтләр куллануның никадәр артуын күрсәтүче сан);

Иппп – сәнгать житештерүе үзгәреше индексы.

Эластиклык коэффициенты исәпләүгә кадәр берничә еллык мәгълүматлар нигезендә билгеләнә. Сәнгать житештерүе үзгәреше индексы дәүләт статистикасы мәгълүматларына таянып билгеләнә.

Перспективадагы күләмнәрне бәяләү өчен, жирлек территориясендә коммуналь комплекс оешмалары хезмәтләрен куллануның хәзерге дәрәжәсе анализланды.

Муниципаль берәмлекнең торак-коммуналь хужалыгы өлкәсе күрсәткечләре

Нармонка авыл жирлегә территориясендә торак-коммуналь хужалык өлкәсендә хезмәт күрсәтү белән 3 оешма һәм предприятие шөгыльләнә, шул исәптән: «Приволжские электросети» АЖ, «Лаишевский коммунальный сервис» ЖЧЖ, «Поволжская экологическая компания» ЖЧЖ.

Хәзерге вакытта авыл жирлегенең коммуналь комплексы эшчәнлегә инфраструктура системаларының тигезсез үсеше, хезмәт күрсәтүнең түбән сыйфаты һәм табигый ресурсларны эффектив булмаган куллану белән характерлана.

Төп проблемаларның сәбәпләре:

- коммуналь инфраструктураның искиткеч зур тузу проценты;
- торак фондының техник халәте канәгатьләнәрлек булмавы;
- торак-коммуналь хезмәтләр өчен түләү тарифларының югары булуы.

ТКХ объектлары тузуның нәтижәсе булып, күрсәтелгән хезмәтләрнең кулланучылар таләпләренә туры килмәве тора. Су белән тәэмин итү системаларындагы югалтулар һәм башка нәтижәсез чыгымнар аркасында ТКХ предприятиеләренә чыгымнары югары дәрәжәдә кала. Бу, үз чиратында, аларның хужалык эшчәнлегә нәтижеләренә тискәре йогынты ясый.

Таблица 4.

Күрсәткеч	Үлчәү берәмлеге	Күрсәткечнең саны
Торак фондының гомуми мәйданы:	тым ²	
шул исәптән:		327250
Муниципаль торак фонды	-//-	1200
МКД (күпфатирлы торак йортлар)	-//-	
шулардан Идарәдә:		30
ИК (идарәче компания)	-//-	18
Торак милекчеләре ширкәте идарәсе	-//-	12

Турыдан-туры идарэ итү	-//-	0
Идарэ итү ысулын сайламаган МКД	-//-	0
Индивидуаль-билгеле торак йортлар	-//-	0
Жылылык белэн тээмин итү		
Котельныйлар саны	шт.	0
шул исэптән:		4
Күмер казаннары	-//-	0
Газ казаннары	-//-	4
Бер торбалы исэпләүдә жылылык челтәренең озынлыгы	п.м.	800
Су белэн тээмин итү		
Кое	шт.	7
шулардан торак фондына хезмэт күрсәтэләр	-//-	7
уртача житештерүчәнлек	м3/сут.	110
Суүткәргеч	единиц	
Челтәрләрнең озынлыгы	км	21,0
шулардан торак фондына хезмэт күрсәтэләр	-//-	21,0
Су белэн тээмин ителгән торак пунктлар саны	шт.	6
Газификация		
Табигый газ белэн газлаштырылган торак пунктлар саны	шт.	6
Табигый газ белэн газлаштырылган фатирлар һәм индивидуаль йорт биләмәләре саны	шт.	3140
Каты көнкүреш калдыкларын жыюны һәм алып чыгуны оештыру		
Елга хезмэт күрсәтелә торган халык саны	чел.	3670
Каты көнкүреш калдыклары туплануның еллык чагыштырма нормасы	м3/чел.	2
Электр белэн тээмин итү		
Тышкы яктырту челтәрләренең озынлыгы	км.	38
Электр белэн тээмин ителгән торак пунктлар	шт.	6

саны		
Яктырткычлар саны	шт.	163

1.3. Жылылык белән тээмин итү системаларының агымдагы торышына анализ

Газ челтәрләрен планлы рәвештә үстерү белән бергә, котельныйлар өчен ягулыкның төп төре газ булып тора, 25 ел элек күмер котельныйларын газга үзгәртеп кору, модернизацияләү булган.

Жирлек территориясендә жылылык энергиясе белән тээмин итүчеләр юк.

Торак йортларны, социаль объектларны (урта мәктәп, балалар бакчасы, ФАП, авыл мәдәният йортлары) һәм административ объектларны жылыту индивидуаль котельныйлардан башкарыла.

1.4. Су белән тээмин итү системаларының агымдагы торышына анализ

Нармонка авыл жирлегенә авыл торак пунктлары кулланучыларын салкын су белән тээмин итү хезмәте белән тээмин итү өчен су белән тээмин итү чыганаclarының гамәлдәге хужалык субъектлары, су жыю савытлары, су белән тээмин итү челтәрләре 21 км тәшkil итә.һәм 7 данә артезиан скважиналарын су белән тээмин итүнең жир асты чыганаclarы ярдәмендә гамәлгә ашырыла. барлык кулланучылар тарафыннан су куллану 54,7 елына мең м3. Салкын су белән тээмин итү проблемасын хәл итү өчен бу мәсьәләне хәл итүгә комплекслы якин килү кирәк.

Проблемага Характеристика

1. Су белән тээмин итү челтәрләренең һәм объектларының тузганлыгы 70% тан артык тәшkil итә.

2. ВКХ авыл жирлеге челтәрләрендә 1 км га авария елына 3-5 очрак тәшkil итә.

3. Гамәлдәге скважиналарның куәтләре житмәү.

4. 7 км чуен системасын полиэтиленга алыштырырга кирәк.

Программаны эшләүгә бәйле рәвештә гамәлдәге су белән тээмин итү системаларының торышы турында белешмәләр жыю эше башкарылды, алар таблицада китерелгән

(Муниципаль милек):

Таблица 6.

Торак пункт исеме	Су белән тээмин итү системасының техник торышы (% тузганлык, техник яхшыртуга ихтияж)			Су белән тээмин итү чыганаclarын пычратуга дучар булу дәрәжәсе	Жир асты чыганаclar ының эчәргә яраклы су запасларын ың булуы	Гадәттән тыш хәл чорында эчә торган су күләме М куб./ тәүлек.
	Су белән тээмин итү чыганагы	Басымны жайга салу корылмалары	Суүткәргеч челтәре			
Нармонка	Су алу скважинасы-5 данә, шуның 5 данәсе муниципал. үз.	Су башнясы- 2 шт. шуларның 2се муниципал. үз. (100%)	60 % кап. ремонт	Санитар саклау зонасы бар	юк	50
Тетеево	Су алу скважинасы - 2 данә, шуларның 2се муниципаль	Су башнясы- 0 данә.	20% кап. ремонт	Санитар саклау зонасы бар	юк	20

	милек (100%)					
--	--------------	--	--	--	--	--

Сууткәргеч челтәрләренең техник торышы (муниципаль милек))

Таблица 7.

№ п/п	Объект исеме	Адрес объекта	Длина, км.	Ду мм	Материал	Колодец, шт.	Техническое состояние	Пож. Гидрант	Балансодержатель
1.	Сууткәргеч челтәре (алмаштыру таләп ителә, капиталъ ремонт.)	Нармонка	7,0	100	Чугун п/этил. Корыч	20	Канәгатъл	5	Нармонка авыл җирлегә башкарма комитеты
2.	Сууткәргеч челтәре	Тетеево	2,40	100	п/этил,	10	Канәгатъл	3	Нармонка авыл җирлегә башкарма комитеты
3.	Сууткәргеч челтәре	Астраханка	2,0	100	п/этилен	4	яхшы	0	Нармонка авыл җирлегә башкарма комитеты
4	Сууткәргеч челтәре	Татаский Кабан	3.0	100	п/этилен	4	яхшы	0	Нармонка авыл җирлегә башкарма комитеты
5	Сууткәргеч челтәре, (капиталъ ремонт таләп ителә)	Карадули	3,0	100	п/этилен	7	Канәгатъл	3	Нармонка авыл җирлегә башкарма комитеты
6	Сууткәргеч челтәре	Караишево	3,60	100		5	яхшы	3	Нармонка авыл җирлегә башкарма комитеты

Гамәлдәге су белән тәмин итү системасы начар хәлдә. Эксплуатация чорында, кайбер очракларда бу 40 елдан артык, сууткәргеч челтәрләрен реконструкцияләү үткәрелмәгән, авария хәлләре килеп чыкканда сууткәргечләрнең зур булмаган участкаларын алыштырып, өлешчә генә ремонт ясалган. Нәтижәдә, сууткәргеч челтәрләренең күп өлешенең санитар-техник торышы канәгатъләнерлек түгел, торбалар тузган һәм коррозияләнгән, бу су белән тәмин итү системаларында аварияләргә китерә. Нармонка авыл җирлегендә сууткәргеч челтәрләренең физик тузуы уртача 60-65% тәшкил итә. Сууткәргеч челтәрләренең һәм ябу арматурасының Начар техник торышы нәтижәсендә җибәрелгән суның шактый өлеше көн саен коммуналь сууткәргеч челтәрләрендәге суның

агып чыгуы һәм исәпкә алынмаган чыгымнары аркасында югала, шуңа күрә реконструкция чараларын үткәrmичә генә файдалану проблемалы һәм нәтижәле түгел.

Жирлек торак пунктларының суүткәргеч челтәренә бирелә торган суның сыйфаты СанПиН 2.1.4.1074-01 «эчә торган су. Эчә торган су белән тәэмин итүнең үзәкләштерелгән системаларының су сыйфатына гигиена таләпләре. Сыйфат контроле», чистарту корылмалары һәм су жыюларда су әзерләү системалары булмау сәбәпле.

Төп максат Нармонка авыл жирлегә халкын норматив сыйфатлы һәм житәрлек күләмдә эчәр су белән тәэмин итү, шул нигездә халыкның сәламәтлеген яхшырту булырга тиеш. Шуңа күрә барлык су жыю урыннарында суны чистартуның заманча ысулларын кулланып, су чистарту корылмалары урнаштырырга кирәк.

1.5. Газ белән тәэмин итү системаларының агымдагы торышына анализ

Нармонка авыл жирлегендә кулланучыларны табигый һәм сыекландырылган газ белән «Газпром трансгаз Казан» ЖЧЖ тәэмин итә. Табигый газ белән 6 торак пункт халкы файдалана; газлаштыру дәрәжәсе 97,9 % тәшкил итә.

Газ куллану чыганаclarы булып халык, жирле котельныйлар һәм көнкүреш мичләре, авыл хужалыгы предприятиесе тора.

Гамәлдәге газ белән тәэмин итү схемасы өч баскычлы һәм түбәндәге элементлардан гыйбарәт:

түбән басымлы челтәрләр (0,005 Мпа кадәр); уртача басымлы (0,005–0,3 Мпа кертеп); югары басымлы (1 кат. 0,6–1,2 Мпа, 2 кат. 0,3–0,6 Мпа);

баш газ бүлү пунктлары;

Нармонка авыл жирлегә территориясендә урнашкан газ бүлү пунктлары (ГРП, ШРП).

Нармонка авыл жирлегә территориясендәге газүткәргечләргә характеристика.

Таблица 8.

Газүткәргечләр	Озынлыгы , км.	Труба материалы
Югары басымлы	35,45	корыч
	18,43	ПЭ
Урта басымлы	3,34	корыч
Түбән басымлы	28,50	корыч
	4.00	ПЭ

Гамәлдәге жир асты газ үткәргечләренә озынлыгы **89,72 км** тәшкил итә, шулардан:

- **югары басымлы** газ үткәргеч — 53,880 км;
- **уртача басымлы** газ үткәргеч — 3,430 км;
- **түбән басымлы** газ үткәргеч — 32,500 км.

Гамәлдәге жир өсте төзелгән түбән басымлы газ үткәргеченә озынлыгы — **1,2 км**.

Торак фондының яшәшен тәмин итү өчен килүче газның төп күләме көнкүреш газ приборларын (газ плиталары, су жылыту колонкалары, кайнар су белән тәмин итүче жылыту агрегатлары) куллануга тотыла.

Авыл жирлегенә газ белән тәмин итү системасында түбәндәге төп бурычларны билгеләп үтәргә була:

- яңа төзелеш объектларын газ бүлү системасына тоташтыру;
- кулланучыларны газ белән тәмин итүнең ышанычлылыгын арттыру;
- газ челтәрләрен вакытында яңарту һәм жиһазларны алыштыру;
- торак фондында кулланучыларның газны исәпкә алу приборлары белән тәмин ителеш дәрәжәсен күтәрү.

Газлаштыру чаралары торак фондында кулланучыларны исәпкә алу приборлары белән тәмин итүне күздә тотар. Шулай ук хужалыкларны газ бүлү челтәрләренә тоташтыруда ярдәм күрсәтү планлаштырыла.

1.6. Каты көнкүреш калдыкларын жыю өлкәсенә агымдагы торышына анализ

Хужалык чүп-чарын һәм каты көнкүреш калдыкларын (ККК) жыю һәм чыгару күп еллар дәвамында зур һәм проблемалы мәсьәлә булып торды. Хисап чорында жирлек территориясендә каты көнкүреш калдыкларын жыю һәм чыгару системасы оештырылды, атап әйткәндә:

- контейнер һәм бункер мәйданчыклары урнаштырылды;
- ККК чыгаруның графикы эшләнде, ул контейнер системасы буенча расланган маршрут нигезендә башкарыла;
- КККны жыю һәм полигонга чыгару өчен тариф эшләнде һәм расланды.

Физик һәм юридик затларга КККны жыю һәм чыгару хезмәтләрен «ПЖКХ» ИК (УК «ПЖКХ») ЖЧЖ күрсәтә.

Халык өчен көнкүреш калдыкларының туплану нормасы елына бер кешегә 2,0 куб. метр тәшкил итә. Жыелган калдыклар күмү өчен ККК чүплегенә чыгарыла. Каты көнкүреш калдыклары полигоны иң якин торак пункттан — Нармонка авылыннан — 100 км (тексттагы сан буенча) ераклыкта урнашкан. Бу СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 таләпләренә туры килә (ККК полигоннары өчен санитар-саклау зонасының зурлыгы — 1000 метр).

Искәрмә: Текстның ахырында "100 км" дип күрсәтелгән, әмма санитар зона таләбе (1000 м) белән чагыштырганда, бу 1 км булырга тиеш түгелме? Төгәлләштерү кирәк.

Нармонка авыл жирлегенә халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итү һәм торак төзелешен алга табар үстерү максатыннан түбәндәге чаралар кирәк:

- Күпсанлы СНТ (бакчачылык ширкатләре) һәм ДНТ (дача хужалыклары) эгзалары тарафыннан оештырылган һәм вакыт-вакыт яңадан барлыкка килә торган рөхсәт ителмәгән чүплек урыннарын рекультивацияләү (жирләренә төзекләндерү).
- Халыкны көнкүреш калдыкларын һәм чүп-чарны жыю һәм чыгару хезмәтләре белән 100% каплау, калдыкларны алга табар ККК (каты көнкүреш калдыклары) полигонында утильләштерү.
- Жирлек территориясендә, шул исәптән Карадүле һәм Нармонка авылларының урамнарында чүп жыю өчен өстәмә контейнер мәйданчыклары урнаштыру.
- Һәр сәүдә, жәмгыять туклануы предприятиесенә, башка учреждениеләргә һәм оешмаларга чүп жыю өчен урналар куюны йөкләтү.

1.7. Су агызу системасының агымдагы торышына анализ

Бүгенге көндә Нармонка авыл жирлегендә үзәкләштерелгән су тарту һәм чистарту системасы тәүлеккә 120 куб метр егәрлекле канализация насос станциясе (КНС) һәм чистарту корылмаларынан гыйбарәт.

Шәхси йортларда үзәкләштерелгән канализация системасы булмау сәбәпле, агынты сулар, гадәттә, бакча участокларында урнашкан чокырларда (выгребные ямы) жыела һәм алга таба ассенизация машиналары белән чыгарыла.

1.8. Электр белән тәмин итү системасының агымдагы торышына анализ.

Нармонка авыл жирлеге кулланучыларын электр белән тәмин итү «Пригородный РЭС» чөлтәр компаниясе тарафыннан хезмәт күрсәтелә торган электр подстанциясеннән башкарыла.

Электр чөлтәрләрендә иң зур өлешне түбән вольтлы һава линияләре алып тора. Гамәлдәге электр тапшыру линияләре тимер-бетон һәм агач терәкләрдән (опоралардан) гыйбарәт. Куллану дәвамында агач терәкләр искергән һәм бүгенге көндә аларның күбесе авария хәлендә. Көчле жыл вакытында терәкләр сыну сәбәпле авариялә хәлләр килеп чыга. Моннан тыш, чыбыкларның кисеме (сечение) чөлтәрләрдәге көчәнешкә һәм йөкләнешкә туры килми. Шуна күрә норматив файдалану срогын узган 10 кВ һәм 0,4 кВ һава линияләрен реконструкцияләү зарурлыгы туа.

Норматив хезмәт срогын (25 елдан артык) узган һәм техник халәте буенча таләпләргә җавап бирмәүче күпсанлы комплектлы трансформатор подстанцияләрен (КТП) һәм 10/0,4 кВ трансформаторларны алыштыру (реконструкцияләү) таләп ителә. Аларны капитал ремонтлау чыгымнары реконструкция чыгымнары белән бер дәрәжәдә, ә кайчагында аннан да күбрәк. Трансформаторларны нормадан артык вакыт куллану эчке элементларның техник характеристикалары үзгәрүгә һәм югалтуларның 5-7%ка артуына китерә. Шулай ук, кулланучыларның куәте арту сәбәпле, трансформаторларның бер өлеше артык йөкләнеш белән эшли, бу исә чөлтәрдә көчәнешнең төшүенә һәм электр энергиясе югалтуларының үсүенә сәбәп була.

0,4 кВ һава линияләрен һәм 10/0,4 кВ трансформатор подстанцияләрен (ТП) реконструкцияләү эшләрен башкару электр җайланмаларын куллану куркынычсызлыгын, кулланучыларны электр белән тәмин итүнең ышанычлылыгын һәм электр энергиясе сыйфатын сизелерлек арттырырга, шулай ук 0,4 кВ чөлтәрләрендәге технологик югалтуларны киметергә мөмкинлек бирәчәк.

Нармонка авыл жирлеге башкарма комитетының үзәндә түбәндәге урам яктырту чөлтәрләре бар:

Таблица 9.

№	Объект исеме	Объектның адресы
1	Урамнарны яктырту чөлтәре, озынлыгы-7.3 км.	Нармонка
2	Урамнарны яктырту чөлтәре, озынлыгы-2.1 км.	Тетеево
3	Урамнарны яктырту чөлтәре, озынлыгы-2.8 Км.	Астраханка
4	Урамнарны яктырту чөлтәре, озынлыгы - 2,5 км.	Тат.Кабан

5	Урамнарны яктырту челтәре, озынлыгы-3,5 км.	Карадүле
6	Урамнарны яктырту челтәре, озынлыгы-3,7 км.	Караишево

Электр энергиясен исәпкә алу приборлары белән барлык кулланучылар диярлек тәэмин ителгән. Электр энергиясен объектив һәм эффектив исәпкә алудагы проблемаларның берсе — хата күрсәткече (погрешность) югары булган искергән исәпләү приборларын куллану. Бу хәл электр энергиясен коммерцияле исәпкә алуның автоматлаштырылган системасын (АСКУЭ) кертүне сизелерлек катлауландыра. Хәзерге вакытта бу система туклану үзәкләрендәге «югары дәрәжәдә» генә эшли.

Торак-коммуналь секторның куллану нормалары торак һәм жәмгыять биналарына, коммуналь-көнкүреш хезмәт күрсәтү предприятиеләренә, тышкы яктыртуга, су белән тәэмин итү, су тарту һәм жылыту системаларына тотылган электр энергиясен үз эченә ала.

Торак-коммуналь секторның электр йөкләнеше

Таблица 10.

№	Күрсәткечләр	Үлчәү берәмлеге	Хисап срогы	Перспектива
1	Халык	мең .кеше.	3,98	4,3
2	Еллык электр куллану	млн. кВт.сәгать	6,704	6,88
3	Максималь электр йөкләнеше	МВА	1,456	1,505

Нармонка авыл жирлегенең электр челтәрләре хужалыгындагы хәзерге торышын анализлау нәтижәсендә түбәндәге төп проблемалар ачылды:

- Гамәлдәге 10/0,4 кВ комплектлы трансформатор подстанцияләрен (КТП) реконструкцияләү һәм өстәмә КТПлар урнаштыру зарурлыгы;
- Энергия саклау технологияләрен һәм заманча материалларны кулланып, яңа 10 кВ һава линияләрен һәм 0,4 кВ бүлү челтәрләрен төзү, шулай ук булганнарын реконструкцияләү кирәклеге;
- Электр тапшыру линияләренең гамәлдәге агач терәкләрен (опораларын) тимер-бетон терәкләргә алыштыру кирәклеге.

Нармонка авыл жирлеген электр белән тәэмин итү системасын үстерү буенча чаралар түбәндәгеләр булчак:

- Квартал эчендәге (кварталара) урамнарның һәм юлларның гамәлдәге тышкы яктырту системасын реконструкцияләү;
- Электр энергиясен экономияләүне тәэмин итүче заманча электр яктырту жиһазларын кертү.

1.9. Коммуналь инфраструктураның үлчәү-исәп системасы

2026 елның башына булган мәгълүматлар буенча, авыл жирлегендә мәгълүмати ресурсларның бердәм муниципаль базасы (алга таба — МРБМБ) юк.

Коммуналь хезмәтләр өчен түләүләргә исәпкә алу, исәпләү һәм билгеләү ресурс белән тәэмин итүче оешманың квитанцияләре буенча башкарыла. Торак-коммуналь хезмәтләр

өчен түлүүлэрне исәпкә алу һәм исәпләү эшчәнлеген алып бару өчен ресурс белән тәмин итүче оешмалар, исәп-хисап касса үзәге һәм идарә итүче оешмалар төрле программа продуктларын куллана. Бу очракта исәп-хисап өчен кулланыла торган мәгълүмат базалары оешмаларның үз таләпләрен һәм куелган бурычларын исәпкә алып формалаштырылган. Бу шарт мәгълүмат базаларының эчтәлеген һәм тулылыгын билгели, әмма шул ук вакытта ресурс белән тәмин итүче һәм идарә итүче оешмаларның базаларында бер үк позицияләр буенча (аерым алганда, торак һәм торак булмаган биналарның мәйданы, яшәүчеләр саны буенча) мәгълүматларның аерылып тору мөмкинлеген күздә тоталар. Мондый шартларда коммуналь хезмәтләр өчен түлүүләр дәрәжәсе исәпләнмәскә мөмкин.

Исәпләү приборларының күрсәткечләрен алу (гомумйорт һәм фатир буенча) күрсәткечләрен ерактан алуның техник чараларын кулланмыйча, кулдан башкарыла.

Торак-коммуналь хезмәтләрне житештерү һәм куллану өлкәсендәге мөнәсәбәтләр системасында түбәндәге катнашучыларны билгеләп үтәргә була:

- авыл җирлегә халкы (коммуналь хезмәт кулланучылар);
- оешмалар һәм предприятиеләр;
- ресурс белән тәмин итүче оешмалар;
- исәп-хисап касса үзәге.

Таблицада коммуналь хезмәтләрне житештерү һәм куллану өлкәсендәге һәр як өчен хезмәтләрне исәпләү, исәпкә алу һәм түлүүләрне кабул итүнең гамәлдәге системасы йогынтысын анализлау нәтиҗәләре китерелгән.

Таблица 11.

№ п/п	Системада катнашучы исеме	Гамәлдәге системаның уңай яклары	Гамәлдәге системаның тискәре яклары	Гамәлдәге системаны саклап калу куркынычлары (нәтижеләре)
1.	Жирлек халкы (коммуналь хезмәтләрдән файдаланучылар)	Коммуналь хезмәтләр өчен счетларны финанс мөмкинлекләре барлыкка килгән саен өлешләр (һәр аерым квитанция буенча) түләү мөмкинлеге.	ре төрле ресурслар белән тәмин итүче оешмаларга квитанция өчен түләү вакытын арттыру; коммуналь хезмәтләр өчен түләрләр гомумиләштерелгән анализ һәм контроль үткәргән катлаулылыгы; спор бәхәсләре мәсьәләләре идарәче оешмалар катнашыннан башка индивидуаль хәл итү зарурлыгы.	финансов финанс чаралары булганда коммуналь хезмәтләргә калдык принцибы буенча түләүнең «гаделлек» стереотипларын Формалаштыру һәм ныгыту; коммуналь хезмәтләр түләү чоры арасында фаразланмый торган "аерма" формалаштыру
2.	УО кәүфатирлы торак фонды белән идарә итүче оешмалар	коммуналь хезмәтләр өчен кулланучыларның түләрләрне исәпләү, кабул итү һәм исәпкә алу чыгымнарын төшереп калдыру; түләмәүчеләр белән дәгъва эшен алып бару чыгымнарын төшереп калдыру;	коммуналь хезмәтләр өчен кулланучылар түләрләрне исәпләүнең, кабул итүнең һәм исәпкә алуның дөреслегенә контроль булмау; коммуналь хезмәтләр өчен исәп-хисаплар һәм түләрләр алып бару өлешендә законнарны үтәмәү (Россия Федерациясе Торак Кодексының 155 маддәсе); коммуналь хезмәтләр күрсәтү һәм	Идарәче оешмаларга карата хезмәт күрсәтүләрдән файдаланучыларның тиешле тискәре фикерен һәм үз-үзләрен тотышын формалаштыру

№ п/п	Системада катнашучы исеме	Гамәлдәге системаның уңай яклары	Гамәлдәге системаның тискәре яклары	Гамәлдәге системаны саклап калу куркынычлары (нәтижеләре)
			аларга түләү өчен жаваплылыкны "өзү".	
3.	Ресурслар белән тәмин итүче оешмалар (РСО)	~ комм коммуналь хезмәтләр өчен кулланучыларның и с ә п - х и с а п л а р ы н , түләүләрен кабул итүне һәм исәпкә алуны контрольдә тоту мөмкинлегә; ~ комм коммуналь хезмәтләр өчен түләүләр жыю дәрәжәсенә турыдан-туры йогынты ясау.	Күп санлы кулланучылар (физик затлар) белән дөгъва эше алып бару кирәклеге.	Гражданнарга коммуналь хезмәтләр күрсәтү Кагыйдәләре (салкын су белән тәмин итү, жылылык) нигезендә түләмәгән өчен сүндерелергә мөмкин булмаган коммуналь хезмәтләр өчен түләү алмау куркынычы.
4.	Хисап-касса үзәге	Билгеләнмәгән	Билгеләнмәгән	Билгеләнмәгән
5.	Коммуналь хезмәтләр өчен түләүләргә исәпләү, исәпкә алу һәм кабул итүнең гамәлдәге системасы .	—	~ граждан жирлекнең башкарма хакимияте органны тарафыннан гражданнарга социаль ярдәм күрсәтүгә оештыру һәм тәмин итү өлешендә карарлар кабул итү өчен гражданнарның коммуналь хезмәтләрдән файдалануы һәм түләүләргә турында гомумиләштерелгән дәрәжә мәгълүматның булмавы. ~ шул ук исемдәге позицияләр буенча төрле мәгълүматны үз эченә ала торган ресурслар белән	~ коммуналь хезмәтләр өчен түләмәүнең табигый булуы турында урнашкан фикер нәтижәсендә Коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын гамәлгә ашыруны финанслау куркынычлары; ~ комм торак өчен түләүгә кертелә торган коммуналь хезмәтләр өчен түләүгә чыгымнарны арттыру.

№ п/п	Системада катнашучы исеме	Гамәлдәге системаның уңай яклары	Гамәлдәге системаның тискәре яклары	Гамәлдәге системаны саклап калу куркынычлары (нәтижеләре)
			тәэмин итүче оешмалар тарафыннан формалаштырылган белешмәләр базасын исәпләү, исәпкә алу һәм түләүләрне кабул итү өчен куллану; ~ ре ресурслар белән тәэмин итүче оешмалар башкарган эшләрне һәм гамәлгә ашырыла торган функцияләрне (белешмәләр базасын алып бару, түләү документларын бастыру һәм китерү, түләү кабул итү һ.б.) кабатлау, бу торак урыны өчен түләүнең артуына китерә.	

Шулай итеп, гамәлдәге система кулланучылар һәм идарә итүче оешмаларның мәнфәгатьләрен исәпкә алмыйча, күбрәк **ресурс белән тәмин итүче оешмаларның** ихтыяжларын канәгатьләндерә. Бу шартларда, үзара файдалы нигездәге баланслашкан мөнәсәбәтләрне корбан итеп, кулланучылардан коммуналь хезмәтләр өчен **түләү алу ына** өстенлекле булып кала.

2 Программаның төп максатлары һәм бурычлары, тормышка ашыру вакытлары һәм этаплары

Программаның төп максаты — Нармонка авыл жирлегә территориясендә яшәүчеләр өчен уңайлы шартлар тудыру һәм экологик хәлне яхшырту өчен коммуналь инфраструктура объектларын һәм чөлтәrlәрен сыйфат стандартларына туры китерү.

«Нармонка авыл жирлегә» муниципаль берәмлегенң 2026–2036 елларга коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасы инфраструктураның тузу дәрәжәсен киметүгә, күрсәтелә торган коммуналь хезмәтләрнең сыйфатын арттыруга һәм экологик вәзгыятьне яхшыртуга юнәлтелгән.

Әлеге Программа кысаларында коммуналь инфраструктура объектларын модернизацияләү өчен бюджеттан тыш чыганаclarны жәлеп итүне, шулай ук коммуналь хезмәтләргә тарифлар үсеш темпларын тыюны тәмин итүче шартлар тудырылырга тиеш.

Программаның төп бурычлары:

- Су белән тәмин итү һәм канализация хужалыгын модернизацияләү;
- Ябык горизонталь дренаж төзү аша экологик вәзгыятьне яхшырту;
- Жылылык хужалыгы системасын модернизацияләү;
- Коммуналь инфраструктура объектлары белән идарә итү нәтижәлелеген арттыру.

Коммуналь хезмәтләр күрсәтүче предприятиеләргә, инфраструктура объектларын модернизацияләү максатыннан заемнар алганда, методик ярдәм күрсәтү күздә тотыла. Бу бурычны хәл итүнең мөһим юнәлеше — тарифларны көйләү системасын камилләштерү. Программаны тормышка ашыруга юнәлтелгән бюджет акчалары түбәндәгеләр өчен кулланылырга тиеш:

— Гамәлдәге (тузу дәрәжәсе югары булган) объектларны реконструкцияләү белән бәйле модернизация проектларын башкару;

— Искергән объектларны алыштыру өчен яңаларын төзү.

Программаны тормышка ашыру вакыты һәм этаплары:

Программа **2026 елның 1 гыйнварыннан 2036 елның 31 декабренә кадәр** гамәлдә була.

Программаны тормышка ашыру әлеге чор дәвамында өзлексез алып барылачак.

3. Коммуналь инфраструктура системасын үстерү буенча чаралар

3.1. Гомуми кагыйдәләр

1. Нармонка авыл жирлегенң 2026–2036 елларга коммуналь инфраструктура системасын комплекслы үстерү программасын эшләү юнәлешләрен билгеләүче төп факторлар булып түбәндәгеләр тора:

- халкы санының аз гына кимүе, торак базары, хезмәт күрсәтү өлкәләре һәм сәнгать үсеше белән сыйфатланучы жирлекнең социаль-иқтисади үсеш тенденцияләре (комплекслы инвестиция планын исәпкә алып, 2025 елга кадәр);

- гамәлдәге коммуналь инфраструктура системасының торышы;

- гражданның торак шартларын яхшыртуга юнәлтелгән аз катлы йортларның перспективалы төзелеше;

- коммуналь хезмәтләр куллануның бәяләү күрсәткечләрен 2025 елга билгеләнгән куллану нормативлары дәрәжәсендә саклау.

1. Чаралар максатчан индикаторлардан чыгып эшләнелде. Бу индикаторлар коммуналь инфраструктура системасының торышын, үсешен һәм аларны эксплуатацияләү шартларын күзәтү һәм үлчәү өчен мөмкин булган характеристикалар булып тора. Комплекслы үстерү программасын гамәлгә ашыру нәтижәсендә максатчан индикаторларга ирешү жирлекнең коммуналь комплексының киләчәктәге моделен сыйфатлый.

2. Жирлекнең коммуналь инфраструктура системасын үстерү буенча чаралар комплексы түбәндәге юнәлешләр буенча эшләнелде:

3. товарлар (хезмәтләр) сыйфатын күтәрү, экологик хәлне яхшырту максатыннан коммуналь комплекс оешмаларының җиһазларын һәм чөлтәрдән төзү һәм модернизацияләү;

4. капитал төзелеш объектларында яңа кулланучыларны тоташтыру максатыннан җиһазлар һәм чөлтәрдән төзү һәм модернизацияләү.

5. Эшләнгән программа чаралары авыл жирлегендә коммуналь инфраструктура системасын үстерү мәсьәләләрен хәл итүдәге актуальлек дәрәжәсе һәм гамәлгә ашыру сроклары буенча системалаштырылды.

6. Коммуналь инфраструктураны комплекслы үстерү программасы чараларын гамәлгә ашыру сроклары чараларның актуальлегеннән һәм нәтиҗәлелегеннән (товарлар (хезмәтләр) сыйфатын күтәрү, экологик хәлне яхшырту максатыннан), шулай ук капитал төзелеш объектларын файдалануга тапшыруның планлаштырылган срокларыннан чыгып билгеләнә.

7. Яңа кулланучыларны тоташтыру өчен гамәлгә ашырыла торган чаралар түбәндәгеләрдән чыгып эшләнелде: коммуналь комплекс оешмалары тоташтыру өчен кирәкле куәтне, тоташтыру ноктасын коруны һәм төзелеш участогы чикләренә кадәр булган гамәлдәге магистраль үткәргечләргә, коммуналь чөлтәрдәгә бәйләнешне тәмин итә. Төзелеш участогы чикләреннән алып турыдан-туры төзелеш объектларына кадәр кирәкле коммуникацияләргә үткәрүне **Төзүче** (Застройщик) башкара. Тоташтыру ноктасы төзелеш участогы чигендә урнаша, бу тоташтыру турындагы килешүдә чагыла. Төзүче тарафыннан төзелгән чөлтәрдән Төзүче тарафыннан эксплуатацияләнә яки яктар килешүе буенча билгеләнгән тәртиптә муниципаль милеккә тапшырыла.

Чараларның күләмнәре уртача рәвештә билгеләнә. Конкрет объекттагы чаралар исемлеген проект-смета документациясе эшләнгәннән соң (кирәк булганда – энергетик тикшерүләр үткәргәннән соң) **детальләштерелә**.

Чараларның бәясе коммуналь комплекс оешмаларының сметалары, Татарстан Республикасы шартларында төзелеш бәясенә эреләтелгән күрсәткечләре, эксперт бәяләмәләре,

жиһазлар белән тәмин итүчеләрнең преysкурантлары һәм ачык мәгълүмат чыганаclarы нигезендә, **2025 елгы бәяләр дәрәжәсен** исәпкә алып билгеләнде.

Чараларның бәясен 2025 елгы бәяләр дәрәжәсенә китерү өчен Россия Федерациясә Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының 2025 елга һәм 2026, 2027 елларның планлы чорына социаль-икътисади үсеш фаразындагы житештерүчеләрнең бәя индексслары кулланылды.

Чараларның бәясе **проект-эзләну эшләрен**, салымнарны (өстәмә кыйммәткә салымны (яңа төзелеш чараларыннан тыш)) үз эченә ала. Комплекслы үстерү программасы чараларын гамәлгә ашыру өчен финанс ихтыяжлары, инвестицияләнган акчалардан файдаланган өчен түләүләрне һәм табыш салымын исәпкә алмыйча, финанслау чыганаclarы арасында бүленган. Бу түләүләрнең күләме товарларга һәм хезмәтләргә тарифларга өстәмәләр (тарифлардагы инвестиция өлеше) һәм тоташтыру тарифларын исәпләгәндә исәпкә алынырга тиеш.

Программа чараларын финанслау чыганаclarы булып **Лаеш муниципаль районы** бюджеты, **Нармонка авыл жирлегә** бюджеты акчалары, шулай ук бюджеттан тыш чыганаclar торa. Район бюджетыннан чараларны финанслау күләмнәре коммуналь инфраструктура системаларын үстерү һәм модернизацияләу өлкәсендәгә республика программалары кабул ителгәннән соң билгеләнә. Алар, узган финанс елында чараларны гамәлгә ашыру нәтижеләрен исәпкә алып, тиешле финанс елына республика бюджеты формалашканнан соң ел саен төгәлләнергә тиеш.

Коммуналь комплекс оешмалары эшчәнлегә өлкәләрендә (жылылык, су белән тәмин итү, су чыгару һәм агынты суларны чистарту, каты көнкүреш калдыкларын утильләштерү (күмү)) **бюджеттан тыш чыганаclar** булып кулланучылардан алына торган акчалар торa. Алар тарифлар, тарифларга өстәмәләр (тарифтагы инвестиция өлеше) һәм тоташтыру тарифларын (тоташтыру өчен түләү) билгеләү исәбеннән формалаша. Бу бюджеттан тыш чыганаclarны жәлеп итүнең шарты — тарифларга өстәмәләрне һәм тоташтыру түләүләрне исәпкә алып, кулланучылар өчен ресурсларны түләү мөмкинлеген (арзанлыгын) тәмин итү.

7. Әгәр чараны гамәлгә ашыру бер үк вакытта товарлар (хезмәтләр) сыйфатын күтәрүгә, экологик хәлне яхшыртуга һәм яңа кулланучыларны (капиталь төзелеш объектларын) тоташтыруга юнәлтелгән булса, бу чара ике инвестицион проектта да (программаның подразделларында) чагыла. Бу очракта микъдар күрсәткечләре һәр юнәлештә тулысынча китерелә, ә бәя күрсәткечләре тоташтырыла торган йөкләнешкә пропорциональ рәвештә бүленә.

Әгәр чара берничә ел дәвамында гамәлгә ашырылса, микъдар һәм бәя күрсәткечләре этаплар буенча елларга бүленә, бу исә программа таблицаларында берәмлек өлешләренең (доля берәмлекләренең) китерелүенә сәбәп була.

7. Товарлар (хезмәтләр) сыйфатын күтәрүгә, экологик хәлне яхшыртуга юнәлтелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен файдаланыла торган коммуналь комплекс оешмаларының үз

акчалары — бу тиешле чаралар кысаларында булган һәм төзелгән (модернизациялэнгән) төп фондларга исәплэнгән амортизация кертемнәре (жылылык белән тәмин итү өлкәсеннән тыш).

8. Коммуналь комплекс оешмалары тарафыннан өстәмәләр (тарифтагы инвестиция өлеше) куллану нәтижәсендә алынган акчалар максатчан характерда була. Алар товарлар (хезмәтләр) сыйфатын күтәрү, экологик хәлне яхшырту максатыннан коммуналь инфраструктураны модернизацияләү, төзү һәм торгызу эшләре буенча инвестиция программаларын финанслауга яки әлеге чараларга алдан жәлеп ителгән акчаларны кайтаруга юнәлтелә.

Коммуналь комплекс оешмалары тарафыннан тоташтыру өчен түләү нәтижәсендә алынган акчалар максатчан характерда була һәм Нармонка авыл жирлегенә капитал төзелеш объектларын тоташтыру белән бәйле коммуналь инфраструктурасын модернизацияләү һәм яңадан төзү буенча инвестиция программаларын финанслауга яки әлеге чараларга алдан жәлеп ителгән акчаларны кайтаруга юнәлтелә.

Программа чараларының исемлегенә Программаның **1 нче кушымтасында** китерелгән.

3.2. Жылылык белән тәмин итү системасы

Жирлекне кулланучыларны жылылык белән тәмин итү системасы өлешендә комплекслы үстерү программасы чараларын гамәлгә ашыруның төп максатчан индикаторлары булып түбәндәгеләр тора:

1. Югары нәтижәле жылылык изоляциясе материалларын, энергия саклау технологияләрен һәм электр энергиясе, газ, жылылык, су исәбен алуның заманча приборларын куллану (беренче чират);

Программа чараларының исемлегенә Программаның **1 нче кушымтасында** китерелгән.

3.3. Су белән тәмин итү системасы

Жирлекне кулланучыларның су белән тәмин итү системасын комплекслы үстерү программасы чараларын гамәлгә ашыруның төп максатчан индикаторлары булып түбәндәгеләр тора:

1. Искергән су үткәргеч челтәрләрен һәм корылмаларын реконструкцияләү;
2. Гамәлдәге торак төзелеш районнарын үзәкләштерелгән су белән тәмин итү системасы белән тәмин итү;
3. Жирлекнең яңа торак төзелеш районнарын үзәкләштерелгән су белән тәмин итү системасы белән тәмин итү.
4. Янгын сүндерү машиналарының турыдан-туры сулыктан су алу мөмкинлеген өчен каты катламлы янгынга каршы килү юлларын кору;

Программа чараларының исемлегенә Программаның **1 нче кушымтасында** китерелгән.

3.4. Газ белән тәмин итү системасы

Жирлекне кулланучыларның газ белән тәмин итү системасын комплекслы үстерү программасы чараларын гамәлгә ашыруның төп максатчан индикаторлары булып түбәндәгеләр тора:

Гамәлдәге төзелеш территориясе буенча кулланучыларга гомуми озынлыгы 3,5 км булган түбән басымлы челтәрләр үткәрү;

Жирлек территориясендәге гамәлдәге газ үткәргечләрне мониторинглау һәм реконструкцияләү (бөтен чор дәвамында).

Программа чараларының исемлеге Программаның 1 нче кушымтасында китерелгән.

3.5. Каты көнкүреш калдыкларын жыю һәм чыгару системасы

Жирлекне кулланучыларның каты көнкүреш калдыкларын жыю һәм чыгару системасын комплекслы үстерү программасы чараларын гамәлгә ашыруның төп максатчан индикаторлары булып түбәндәгеләр тора:

Карадулы һәм Нармонка авылларында чүп контейнерлары сатып алу һәм чүп жыю майданчыкларын (каты катлам, койма) жиһазлау;

Жирлектә чүпне аерым жыюны оештыру (перспективада).

Программа чараларының исемлеге Программаның 1 нче кушымтасында китерелгән.

33.6. Су чыгару системасы

Жирлекне кулланучыларның су чыгару системасын комплекслы үстерү программасы чараларын гамәлгә ашыруның төп максатчан индикаторлары булып түбәндәгеләр тора:

Нармонка авылы территориясендәге локаль канализация чистарту корылмаларын реконструкцияләүгә проект-смета документациясен эшләү;

Жирлек территориясендә канализация челтәре төзелешенә проект-смета документациясен эшләү;

Жирлек территориясендәге торак йортларны үзәкләштерелгән су чыгару системасына тоташтыру;

Нармонка торак пунктындагы канализация агынтыларының гомуми күләмнән норматив чистартылган сулар дәрәжәсен **100% ка кадәр** житекчү (хисап срогы — перспектива).

3.7. Электр белән тәмин итү системасы

Жирлекне кулланучыларның электр белән тәмин итү системасын комплекслы үстерү программасы чараларын гамәлгә ашыруның төп максатчан индикаторлары булып түбәндәгеләр тора:

Бюджет өлкәсе һәм торак-коммуналь хужалык кулланучыларын 1.0 төгәллек классындагы электрон электр исәпләгечләр белән жиһазлау;

Квартал эчендәге (кварталларара) урамнарның һәм юлларның гамәлдәге тышкы яктырту системасын реконструкцияләү;

Электр энергиясен янга калдыруны тәмин итүче заманча электр яктырту жиһазларын кертү;

Электр белән тәмин итүдәге өзеклекләр житедә нәтижеләргә китерә алган объектларның ышанычлылыгын арттыру буенча чаралар күрү.

4. Норматив тәмин ителеш

Программа чараларын гамәлгә ашыруның нәтижеләлеген арттыру максатыннан берничә муниципаль норматив хокукый документ эшләү таләп ителә, шул исәптән:

- **Коммуналь комплекс оешмаларының товарлары һәм хезмәтләре кулланучылар өчен кулай булуын (арзанлыгын) билгеләү өчен кулланыла торган критерийлар системасы** — муниципаль хокукый актта кулланыла торган критерийлар исемлеге һәм аларның күрсәткечләре булырга тиеш;
- **Коммуналь инфраструктура системаларын үстерү буенча коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын эшләүгә техник биремнәрне раслау тәртибе** — муниципаль хокукый акт жирле үзидарә органнарының үзара һәм коммуналь комплекс оешмалары белән техник биремнәр мәсьәләләре буенча хезмәттәшлек тәртибен билгеләргә тиеш. Техник биремнәр инвестиция программасын эшләүгә, аның эчтәлегенә һәм гамәлгә ашырылуына төп таләпләрне үз эченә алырга тиеш дип күздә тотыла;

- **Коммуналь инфраструктура системаларын үстерү буенча коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын эшлүгә техник биремнәр.**
 - Нармонка авыл жирлеге депутатлар Советы тарафыннан коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программаларын раслау тәртибе — муниципаль хокукий акт жирле үзидарә органнарының үзара һәм коммуналь комплекс оешмалары белән инвестиция программаларын эшләү мәсьәләләре буенча хезмәттәшлек тәртибен билгеләргә тиеш;
 - Коммуналь инфраструктура системаларын үстерү буенча коммуналь комплекс оешмаларының инвестиция программалары;
 - Нармонка авыл жирлеге Башкарма комитеты һәм Советы вазыйфаи затлары тарафыннан коммуналь комплекс оешмаларынан мәгълүмат соратып алу тәртибе — муниципаль хокукий акт жирлек администрациясенә вәкаләтле затлары сорый ала торган мәгълүматның ябык исемлеген, шулай ук мәгълүматны тәкъдим итү срокларына һәм сыйфатына таләпләрне билгеләргә тиеш;
 - **Авыл жирлеге администрациясе вазыйфаи затларының коммуналь комплекс оешмалары белән инвестиция программаларын үтәү шартларын билгеләүче килешүләр төзүдә катнашу тәртибе.**
 - Әлеге килешүләр Россия Федерациясе Гражданлык кодексы нормаларына ярашлы рәвештә эшләнәргә һәм инвестиция программаларын үтәү шартларын билгеләргә тиеш, шул исәптән: килешү бәясе (финанс ихтияжлары), үтәү тәртибе һәм сроклары, финанслау шартлары (шул исәптән жирле бюджеттан), якларның хокуклары, бурычлары һәм җаваплылыгы, контроль, программаны яңадан карау, эшләрне кабул итү-тапшыру тәртибе, подрядчыларны җәлеп итү шартлары, җаваплы затлар исемлеге һәм башкалар.

Мондый килешүләрнең гамәлдә булу сроклары инвестиция программаларын гамәлгә ашыру срокларына туры килергә тиеш.

«2026–2036 елларга торак-коммуналь хужалыкны модернизацияләү һәм реформалауның комплекслы программасы» федераль максатчан программасын үстерү максатыннан, региональ норматив базаны тиешле программа белән тулыландыру максатка ярашлы. Бу әлеге программа кысаларында **федераль бюджет** акчалары исәбеннән дәүләт ярдәме алырга мөмкинлек бирәчәк.

1. Программаны гамәлгә ашыру механизмы һәм аның үтәлешен контрольдә тоту

Программа Нармонка авыл жирлеге Башкарма комитеты һәм Советы тарафыннан гамәлгә ашырыла. Программа бурычларын хәл итү өчен федераль бюджет, республика бюджеты (шул исәптән Лаеш муниципаль районының максатчан программаларына бүлеп бирелә торган), жирле бюджет акчаларын һәм коммуналь комплекс предприятиеләренең үз акчаларын куллану күздә тотыла.

Торак-коммуналь хезмәтләргә тарифларны яңадан карау гамәлдәге законнарға ярашлы рәвештә башкарыла.

Әлеге программаны гамәлгә ашыру кысаларында, Нармонка авыл жирлегә үсешенә стратегик өстенлекләренә, коммуналь инфраструктураны саклау һәм үстерүнең төп юнәлешләренә туры китереп, уздырылган чараларга мониторинг ясалачак һәм шуның нигезендә Программа чараларына төзәтмәләр кертеләчәк.

Программаны башкаручылар — Нармонка авыл жирлегә Башкарма комитеты, Советы һәм коммуналь комплекс оешмалары.

Программаның үтәлешен контрольдә тотуны һәр ел нәтижәләре буенча Лаеш районы Нармонка авыл жирлегә Башкарма комитеты һәм Нармонка авыл жирлегә депутатлар утырышы башкара. Программадагы үзгәрешләр һәм аны гамәлгә ашыру сроклары, шулай ук жирле бюджеттан финанслау күләмнәре авыл жирлегә Советы инициативасы белән яисә коммуналь комплекс оешмаларының программа чараларын һәм аларны үтәү срокларын үзгәртү буенча тәкъдимнәре нигезендә яңадан каралырга мөмкин.

1. Программаны гамәлгә ашыруның нәтижәләгән бәяләү

Торак-коммуналь хужалык (ТКХ) өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруның төп нәтижәләре:

- жирлекнең коммуналь инфраструктурасын модернизацияләү һәм яңарту;
- ТКХ предприятиеләренә эксплуатация чыгымнарын киметү;
- суның сыйфат күрсәткечләрен яхшырту;
- кеше тормышына куркыныч тудыручы авария хәлләре килеп чыгу сәбәпләрен бетерү.

Программаны гамәлгә ашыруның иң мөһим ахыргы нәтижәләре:

- коммуналь инфраструктура объектларының искерү дәрәжәсен киметү;
- су югалтуларын киметү;
- жылылык энергиясе югалтуларын киметү;
- торак-коммуналь комплекс күрсәткән хезмәтләрен сыйфатын арттыру;
- каты һәм сыек көнкүреш калдыкларын тиешенчә жыюны һәм утильләштерүне тәмин итү;
- жирлек территорияләрен сәламәт торышын яхшырту;
- тирә-юнь мохитнең экологик торышын яхшырту.

ПРОГРАММАГА 1 НЧЕ КУШЫМТА. КОММУНАЛЬ ИНФРАСТРУКТУРАНЫ ҮСТЕРҮ, КАТЫ КӨНКҮРЕШ КАЛДЫКЛАРЫН ЖЫЮ БУЕНЧА
ПРОГРАММА ЧАРАЛАРЫ ИСЕМЛЕГЕ

№ п/п	Чараның исеме	ед. изм.	Чараларны гамәлгә ашыру максатлары	Финанслау чыганакалары	Финанслау күләме, мең сум.											
					Барлыгы, шул исәптән	2026	2027	2028	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	
1	Жылылык белән тәэмин итү системасы															
1.1.	Нармонкадагы Башкарма комитет бинасын газ белән тәэмин итүгә проект-смета документациясен эшләү	ед.	Жиһазларның ышанычлы эшләвен арттыру, котельняны эксплуатацияләүнең һәм энергия куллануның күп көч таләп итүен оптимальләштерү	Район бюджеты	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлеген бюджеты	30,0	30,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
1.1.3.	Нармонкадагы Башкарма комитет бинасын газлаштыру	ед.	Кулланыла торган электр энергиясенә чыгымнарны киметү	Район бюджеты	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлеген бюджеты	350,0	0	270,0	0	0	80,0	0	0	0	0	0	
2	Су белән тәэмин															

	итү системасы															
2.1.	Капиталь төзелеш объектларында яңа кулланучыларны тоташтыру максатларында жиһазлар һәм челтәрләр төзү һәм модернизацияләү гамәлләре		Тузу, су югалту дәрәжәсен, су белән тәэмин итү челтәрләренең аварияләлеген, суны транспортлауның энергия сыйдырышлылығын киметү	Район бюджеты	15000.0	0	10000.0	5000.0	0	0	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлеген бюджеты	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
2.1.1.	Нармонка авыл жирлеген торак пунктларының суга разведка-эксплуатацияләү скважиналарын су белән тәэмин итү объектларын төзүгә проект-смета документациясен эшләү	ед.	Су белән тәэмин итү системасының ышанычлылығын арттыру, су югалтуларны, су белән тәэмин итү челтәрләренең аварияләлеген киметү	Район бюджеты	900,0	0		900,0	0	0	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлеген бюджеты	250,0	0	250.0	0	0	0	0	0	0	0	0	

2.1.2.	Суга разведка-эксплуатация бораулау скважиналарын су белән тәэмин итү объектларын төзү	ед.	Су белән тәэмин итү системасының ышанычлылығын арттыру, су югалтуларны, су белән тәэмин итү чөлтөрлөрөнөң аварияләгән киметү	Район бюджеты	50 000.0	0	25 000.0	0	0	25 000.0	0	0	0	0	0
				Нармонка авыл жирлегө бюджеты	800.00	0	800.00	0	0	0		0	0	0	0
2.1.3.	Су жыю манараларын сатып алу һәм монтажлау	ед.	Су белән тәэмин итү системасының ышанычлылығын арттыру, су югалтуларны, су белән тәэмин итү чөлтөрлөрөнөң аварияләгән киметү	Район бюджеты	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
				Нармонка авыл жирлегө бюджеты	3 500,00	0	3 500.00	0	0	0	0	0	0	0	0
2.1.4.	Янгын сүндөрү машиналары белән турыдан-туры сулыклардан су алу мөмкинлегө булсын өчөн подъездларны каты өслеклө	ед.	Янгын куркынычы булган хөллөрнө вакытында булдырмау	Район бюджеты	5 000,00	0	0	0	5 000,0	0	0	0	0	0	0
				Нармонка авыл жирлегө бюджеты	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0

	итеп төзеклөндөрү.															
3	Газ белән тәэмин итү системасы															
3.1.	Капиталь төзелеш объектларында яңа кулланучыларны тоташтыру максатларында жиһазлар һәм челтәрләр төзү һәм модернизацияләү гамәлләре		Газ белән тәэмин итү системасының ышанычлылығын арттыру, газ югалтуларын, газ белән тәэмин итү челтәрләренә аварияләгән киметү	Район бюджеты	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлеген бюджеты	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	
3.1.1.	Газүткәргеч төзүгә проект- смета документациясен эшләү	ед.	Газ белән тәэмин итү системасының ышанычлылығын арттыру, газ югалтуларын, газ белән тәэмин итү челтәрләренә аварияләгән киметү	Район бюджеты	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлеген бюджеты	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	

4	Каты көнкүрөш калдыктарын жыюу Һәм чыгару өлкөсө															
4.1.	Каты көнкүрөш калдыктарын жыюу Һәм чыгару гамәлләре	ед.	Полигон проекты таләп иткән фильтрация коэффициентын үтәү нигезендә каты көнкүрөш калдыктарын жыюу участогын булдыру. Грунт суларының Һәм туфракларның пычрануын булдырмау.	Район бюджеты	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлегө бюджеты	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
4.1.1.	Каты көнкүрөш калдыктарын Һәм чүп-чарны жыюу мөйданчыктарын жиҺазлау (каты өслөк, койма)	ед.	Полигон проекты таләп иткән фильтрация коэффициентын үтәү нигезендә каты көнкүрөш калдыктарын жыюу участогын булдыру. Грунт суларының	Район бюджеты	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

			һәм туфракларның пычрануын булдырмау.	Нармонка авыл жирлеге бюджеты	2500,00	800,0	800,0	900,0	0	0	0	0	0	0	0	
4.1.2.	Каты көнкүреш калдыклары һәм чүп-чар жыю өчен контейнерлар сатып алу	ед.	Полигон проекты таләп иткән фильтрация коэффициентын үтәү нигезендә каты көнкүреш калдыкларын жыю участогын булдыру. Грунт суларының һәм туфракларның пычрануын булдырмау.	Район бюджеты	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлеге бюджеты	600,00	120,0	300,0	180,00	0	0	0	0	0	0	0	
5	Электр белән тәэмин итү системасы															
5.1.	Капиталь төзелеш объектларында яңа кулланучыларны тоташтыру максатларында		Электр белән тәэмин итү системасының ышанычлы эшләвен арттыру, эл югалтуларын киметү. энергия,	Район бюджеты	3200,00	0	0	2000,00	1200,00	0	0	0	0	0	0	

	жиһазлар һәм челтәрләр төзү һәм модернизацияләү гамәлләре		электр белән тәэмин итү челтәрләренен авариялелеге	Нармонка авыл жирлеге бюджеты	1800,00	0	0	800,00	0	0	0	1000,00	0	0	0	
5.1.1.	Электр энергиясен экономияләүне тәэмин итә торган энергияне сак тота торган жайланмаларга күчү	ед.	Энергияне сак тоту системасының ышанычлылығын арттыру, эл югалтуларын киметү. энергия, электр белән тәэмин итү челтәрләренен авариялелеге	Район бюджеты	3500,00	0	1500,00	0	1500,00	500,00	0	0	0	0	0	
				Нармонка авыл жирлеге бюджеты	800,00	0	300,00	300,00	200,00	0	0	0	0	0	0	
	Барлығы:				88 230,0	950,0	42 720,0	10 080,0	7 900,0	25 580,0	0	1 000,0	0	0	0	
	Район бюджеты				77 600,0	0	36 500,0	7 900,0	7 700,0	25 500,0	0	0	0	0	0	
	Нармонка авыл жирлеге бюджеты				10 630,0	950,0	6 220,0	2 180,0	200,0	80,0	0	1 000,0	0	0	0	